

АРХЕАЛОГІЯ І ФІЗІЧНАЯ АНТРАПАЛОГІЯ

3. Штыхов, Г.В. Древний Полоцк IX–XIII вв. / Г.В. Штыхов. – Минск : Наука и техника, 1975. – 136 с.
4. Тарасенко, В.Р. Отчёт о раскопках Полоцкого отряда белорусской археологической экспедиции в 1962 г. / В.Р. Тарасенко, Г.В. Штыхов // ААНД ДНУ “Інстытут гісторыі” НАН Беларусі. – № 130.
5. Митрофанов, А.Г. Древний Полоцк (по археологическим данным) / А.Г. Митрофанов, Г.В. Штыхов, В.Р. Тарасенко // ААНД ДНУ “Інстытут гісторыі” НАН Беларусі. – № 124.
6. Наумов, Д.В. Химическое и структурное исследование некоторых предметов из Полоцка XII–XIII стст. / Д.В. Наумов // Белорусские древности. Доклады к конференции по археологии Белоруссии (январь-февраль 1968 г.). – Минск, 1968. – С. 298–306.
7. Тарасаў, С.В. Сядзіба полацкіх ювеліраў XII–XIII стст. / С.В. Тарасаў // Гісторыя і археалогія Полацка і Полацкай зямлі: матэрыялы IV Міжнар. навук. канф. / Уклад. Т.А. Джумантаева. – Полацк, 2003. – С. 267–272.
8. Магалінскі, І.У. Ліцейныя формы і тыглі для плаўкі каляровых металаў з тэрыторыі Полацка X–XVII стст. / І.У. Магалінскі // Матэрыялы па археалогіі Беларусі. – 2011. – Вып. 21 : Вывучэнне археалагічных помнікаў на тэрыторыі Полацкай зямлі (да 1150-годдзя Полацка). – С. 184–193.
9. Дук, Д.У. Полацк XVI–XVIII стагоддзяў : нарысы тапаграфіі, гісторыі матэрыяльнай культуры і арганізацыі жыццёвай прасторы насельніцтва беларускага горада / Д.У. Дук. – Наваполацк : ПДУ, 2007. – 268 с.
10. Персов, Н.Е. Археологические свидетельства обработки цветных и драгоценных металлов на тверском Затьмачье в эпоху средневековья / Н.Е. Персов, Т.Г. Сарачева, В.В. Солдатенкова // Археология Подмосквья : материалы науч. семинара. – 2011. – Вып. 7. – С. 155–167.
11. Персов, Н.Е. Средневековые ювелирные комплексы бывшего Затьмачьего посада г. Твери (по материалам раскопок 2001–2006 гг.) / Н.Е. Персов, Т.Г. Сарачева, В.В. Солдатенкова // Археология Подмосквья : материалы науч. семинара. – 2009. – Вып. 5. – С. 268–280.

УДК 902.34

**СПРОБА ВІРТУАЛЬНАЙ РЭКАНСТРУКЦЫІ АРХЕАЛАГІчнага аб’екта
(НА ПРЫКЛАДЗЕ УСХОДНЯГА ФЛІГЕЛЯ ПАЛАЦАВА-ПАРКАВАГА КОМПЛЕКСА
Ў Г. П. РУЖАНЫ)**

І.М. МАРОЗ

Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна, Брэст

Прадстаўлены вынік працы па віртуальным мадэляванні археалагічнага помніка – заходняга флігеля палацава-паркавага комплексу ў г. п. Ружаны Брэсцкай вобласці. На аснове апублікаваных архіўных, візуальных і нарматыўных матэрыялаў зойсена спроба стварыць віртуальную трохмерную мадэль “оперхауза” палацы ў Ружанах. Аналізуюцца этапы стварэння віртуальнай мадэлі – ад збора крыніц да апрацоўкі даных у візуальных рэдактарах. Асабліва ўвага надаецца выяўленню разыходжанняў у запраектаваным і ажыццёўленым праекце архітэктара Я.С. Бэкера па даных археалагічных даследаванняў 2011 г.

Бяда кожнай рэканструкцыі альбо рэстаўрацыі – радыкальнае змяненне помніка гісторыі і культуры. З-за гэтага знікае альбо значна змяншаецца сапраўднасць аб’екта, знікае *genius loci* – дух месца. У той жа час менавіта віртуальнае прадстаўленне культурнай спадчыны можа захаваць першапачатковую задумку архітэктара [1, с. 13].

Таму даследаванне па віртуальнаму мадэляванню ўяўляе сабой сінтэз сабраных гістарычных, археалагічных крыніц, іх апрацоўкі і рэпрэзентацыі ў віртуальнай мадэлі.

Палацавы комплекс у Ружанах некалькі разоў перабудоўваўся, моцна цяпеў пад час войнаў, неаднараза гарэў. У апошнюю вайну разам з палацам згарэў і тэатральны флігель. У 1930-я гг. была спроба рэканструкцыі палацавага комплексу нашчадкамі Сапегаў, але дакументы гэтых падзей не вядомыя.

На сённяшні дзень захаваліся рэшткі асноўных будынкаў – галоўнага і ўсходняга карпусоў – аркады, уездная брама і флігелі. У 1980-я – 1990-я гг. былі разгорнуты спробы па частковым аднаўленні і кансервацыі ансамбля [2, с. 299]. У 1992 г. у тэатральным корпусе працаваў будаўнічы студэнцкі адтрад Брэсцкага педагагічнага інстытута імя А.С. Пушкіна. У рамках гэтых прац унутраная прастора корпуса была вычышчана ад завалаў пры актыўным выкарыстанні земляроўнай тэхнікі, у выніку чаго верхнія слаі культурных пластоў былі вывезены, часткова перамешаны, выступаючыя элементы канструкцыі знівеліраваны [3, с. 23]. Толькі ў 2008 годзе на тэрыторыі палацава-паркавага комплексу пачаліся рэстаўрацыйныя, найперш археалагічныя, работы. Археалагічнае даследаванне Ружанскага

ансамбля ажыццяўляў вядучы спецыяліст па археалогіі “Брэстрэстаўрацыяпрэкт”, кандыдат гістарычных навук А.А. Башкоў.

З 2008 г. у г. п. Ружаны Брэсцкай вобласці праводзіліся рэстаўрацыйныя работы ўяздной брамы з наступным узнаўленнем бакавых флігеляў. Пасля завяршэння аднаўленчых прац брамы і ўсходняга брамнага флігеля, у 2011 г. пачаліся працы па рэстаўрацыі заходняга палацавага флігеля і праектныя работы па тэатральнаму корпусу [3 с. 5]. Гэта абумовіла актуальную мэту міждысцыплінарнага даследавання – вывучэнне ўнутранай прасторы заходняга флігеля і стварэнне ўласнай трохмернай мадэлі тэатральнага флігеля Ружанскага палаца па матэрыялах археалагічнага даследавання.

У працэсе стварэння віртуальнай гістарычнай рэканструкцыі тэатральнага корпуса Ружанскага палаца можна вылучыць некалькі этапаў.

Першы этап стварэння трохмернай мадэлі складаўся з пошуку і аналізу крыніц. Аналіз крыніц з’яўляецца адным з самых важных і ў той жа час цяжкіх этапаў. Большая частка даследавання складаецца менавіта з яго. Крыніцы рэканструкцыі можна класіфікаваць наступным чынам:

1. Апісальныя крыніцы, складаюць значную частку крыніцавай базы. Па іх можна дастаткова падрабязна скласці ўяўленне пра эвалюцыю аб’екта ў часе. У апісальную крыніцавую базу ўваходзіць:

а) публікацыі, прысвечаныя Ружанскаму палацу (энцыклапедычныя, краязнаўчыя, публіцыстычныя, навукова-папулярныя, навуковыя) [2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12];

б) дакументы асабістага паходжання (мемуары, успаміны, дзёнікі падарожжаў) [13].

Апісальныя крыніцы практычна не даюць дакладнай прасторавай інфармацыі, змяшчаюць шмат здагадак, недакладнасцей. Гіпатэтычна апісваюць унутранае ўбранства аб’екта мадэлявання.

2. Комплекс візуальных крыніц не саступае па значнасці апісальным і ўключае наступныя віды:

а) планы (агульныя, спецыялізаваныя, аўтарскія);

б) чарцяжы [6, 7, 12];

в) карты, спутніковыя здымкі;

г) малюнкi, фатаздымкі (1930-я, 1980-я, 2010-я гг.) [3, мал. 14, 16; 14, с. 106; 13].

Абраны для віртуальнай рэканструкцыі тэатральны флігель не з’яўляецца цэнтральным элементам палацава-паркавага комплексу. Часта на яго не звярталі ўвагі аўтары візуальных крыніц, таму на малюнках, фатаздымках корпус прысутнічае часткова. Зусім адсутнічаюць візуальныя матэрыялы аб унутраным убранні аб’екта мадэлявання.

3. Даныя археалагічных даследаванняў змяшчаюць інфармацыю аб рэальна збудаваных, а не толькі праектуемых, элементах будынка тэатральнага флігеля. Вынікі археалагічных даследаванняў 2011 г. маюць няпоўны характар, так як частку культурнага слоя знеслі ў 1992 г. землеройнай тэхнікай падчас прац па добраўпарадкаванні палаца [3, с. 23].

4. Архітэктурныя абмеры, прапорцыі, прыведзеныя непасрэдна на аб’екце віртуальнага мадэлявання.

Адначасова на першым этапе адбываецца і верыфікацыя знойдзеных крыніц. Пошук несастыковак, супярэчнасцей, пэўных інфармацыйных прабелаў. Аналіз крыніцавай базы з’яўляецца найважнейшай працай перад стварэннем віртуальнай гістарычнай мадэлі.

Другі этап стварэння трохмернай мадэлі – апрацоўка і аналіз візуальных крыніц пры дапамозе графічных рэдактараў. Суаднесенне вядомых і даступных чарцяжоў архітэктара Я.С. Бэкера з планамі рэканструктараў, археалагічнымі данымі. Менавіта на гэтым этапе становіцца відавочным, наколькі дакладна тэатральны флігель збудаваны па праекце Бэкера (мал. 1). Так, не знойдзена археалагічнага падцвярджэння фасадных калон корпуса – адсутнічае фундамент базы каланады. Невыяўлены таксама фундаменты стайняў, якія па праекце павінны былі месціцца на паўднёвым усходзе ад тэатральнага корпуса. Археалагічныя даследаванні падцвярджаюць гіпотэзы В. Калніна [7, с. 83].

На трэцім этапе адбываецца больш складаны комплексны аналіз усіх відаў крыніц у праграмах трохмерных рэдактарах. На базе даступных арыгінальных чарцяжоў палаца, а таксама фатаздымкаў, як 1930-х гадоў, так і сучасных, будзецца макет будынка з асноўнымі архітэктурнымі элементамі – дзвярнымі і аконнымі праёмамі, канфігурацыяй даху. Мадэль будзецца прапроцыянальна папярэднім архітэктурным абмерам.

Чацьвёрты этап – удасканаленне знешняга выгляду аб’екта мадэлявання. Пасля аналізу сучасных фатаздымкаў корпуса мадэлююцца дэталі аздаблення аконных праёмаў, капітэляў, рэльефаў. Дзякуючы адносна добрай захаванасці гэтых дэталей у натуральным выглядзе, працэс мадэлявання меў аднаўленчы змест. Былі змадэляваны таксама невыяўленыя пры археалагічным даследаванні калоны, аднак яны наўмысна зроблены паўпразрыстымі ў трохмернай мадэлі, каб можна было параўнаць рэальны выгляд “оперхауза” і запланаваны Бэкерам (мал. 2).

Мал. 1. Усходні корпус, агульны выгляд (згодна з праектам Я.С. Бэкера)

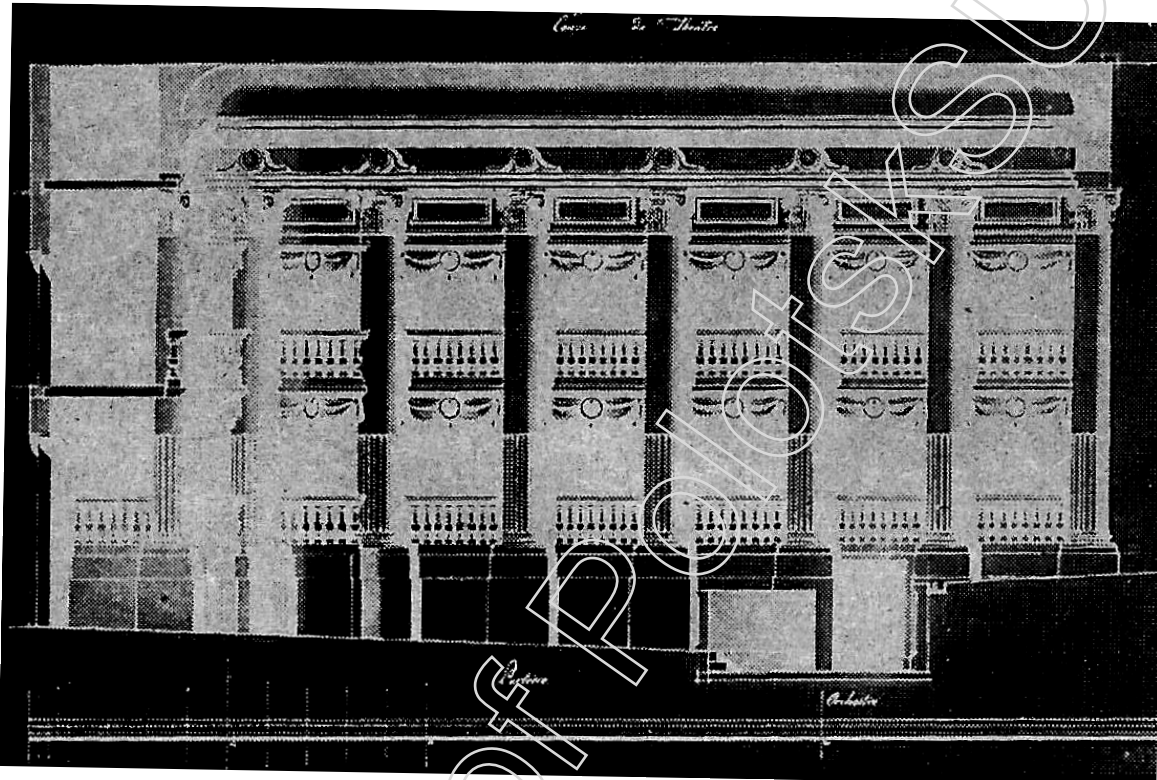

Мал. 2. Выгляд невыяўленых калон па праекце Я.С. Бэкера

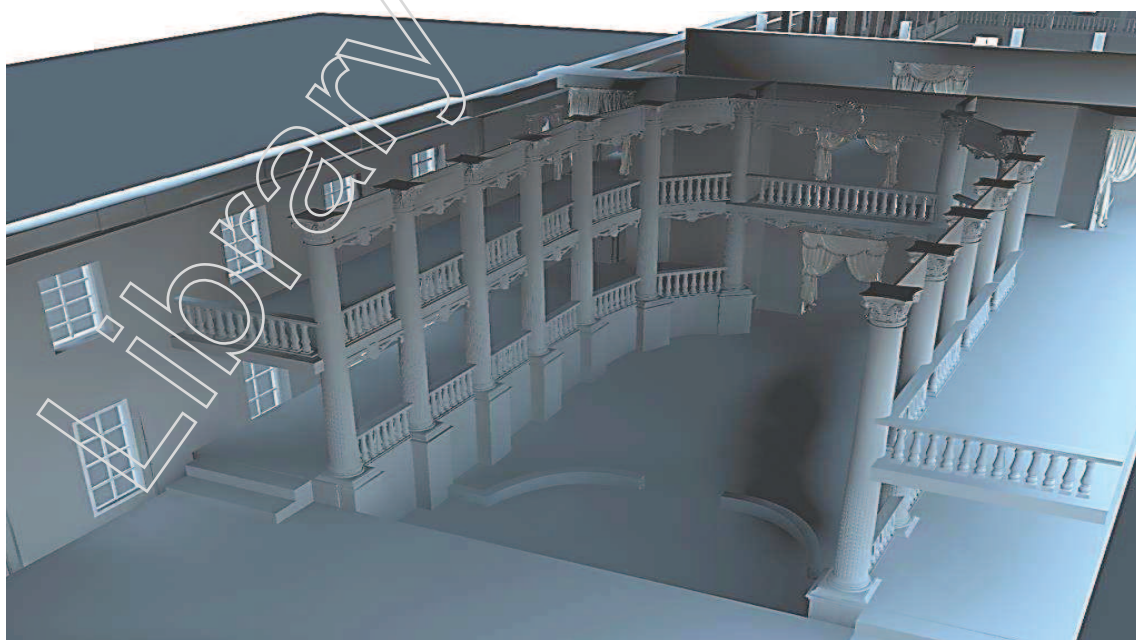
З пятым этапам звязана рэканструкцыя афармлення ўнутранай прасторы “оперхауза”. На аснове вядомых чарцяжоў (мал. 3) і даных, атрыманых пры археалагічным даследаванні, стала магчымым пабудаваць унутраныя перагародкі, лесвіцу, асобныя пакоі (мал. 4).

Некаторыя цяжкасці ўзніклі з праектаваннем і размяшчэннем сцэны і прылягаючых да яе ізаляваных ложкаў. Прамых даных аб канструкцыі гэтых элементаў не было ні ў візуальных, ні ў апісальных крыніцах. Толькі ўскосна ўпаміналася аб колькасці планаў куліс і магчымасцях сцэны [11, с. 251]. Таму было вырашана звярнуцца да пошуку аналогій. Былі прааналізаваны механізмы і канструкцыі сцэн і куліс як суседніх тэатраў аўтарства Я.С. Бэкера ў Зэльве і Дзярэчыне [6, с. 70–71], так і гарадзенскага тэатра Тызенгаўза [15, с. 282]. Толькі шляхам супастаўлення некалькіх тэатраў XVIII ст. удалося сканструяваць сцэну і прылягаючыя архітэктурныя элементы. Так, на падставе ў тым ліку і археалагічных даных, было выяўлена, што за сцэнай размяшчаліся два падсобныя памяшканні з выходам на другі ярус. Гэтыя пакоі не былі пазначаны на чарцяжы разрэза тэатра, але бачныя на плане

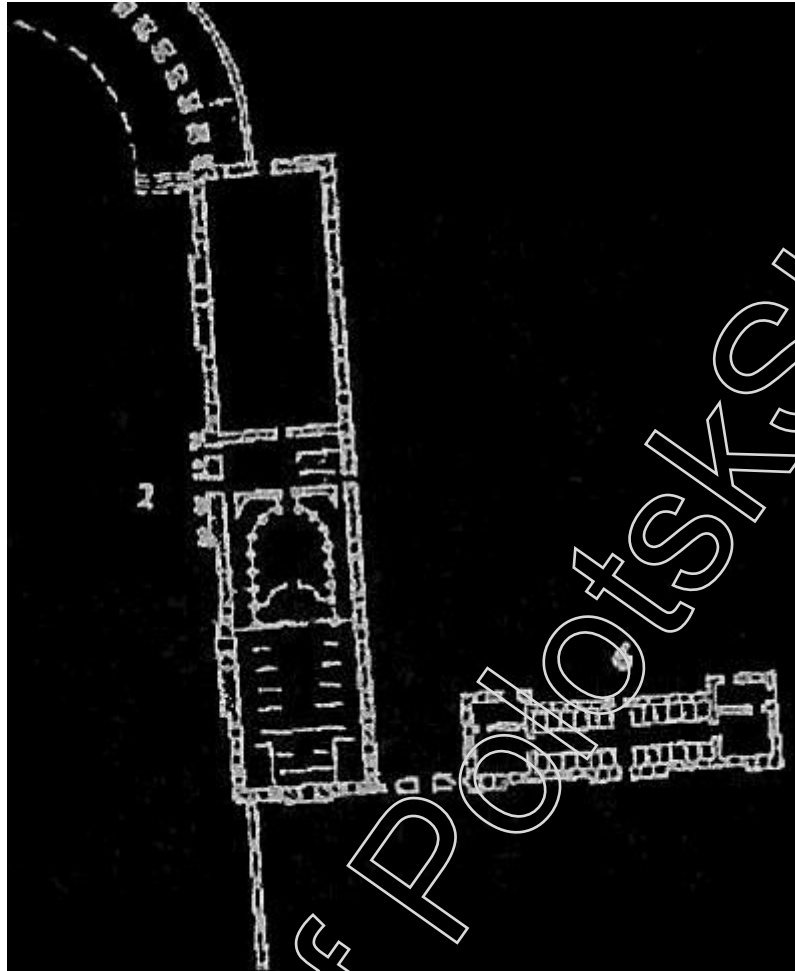
В. Калніна, зробленым на аснове даследаваных ім чарцяжоў у Кабінеце Гравюр Варшаўскага ўніверсітэта [7, с. 76]. Назіраецца таксама розніца ў размяшчэнні аркестравага долу. На плане тыльная сцяна долу (яна ж – пярэдні край сцэны) паказана на лініі апошніх калон партэру, а на разрэзе – па лініі перадапошніх калон (мал. 5). 3-за гэтага частка бакавых ложаў на разрэзе аказваецца па-над сцэнай [7, с. 84]. Толькі з дапамогай археалагічных раскопак стала магчыма правесці з’яўленні варыянт – сцэна пачыналася на лініі апошніх калон партэру і мела два ўваходы з першага яруса ложаў, што і было паказана пры праектаванні віртуальнай мадэлі (мал. 6).

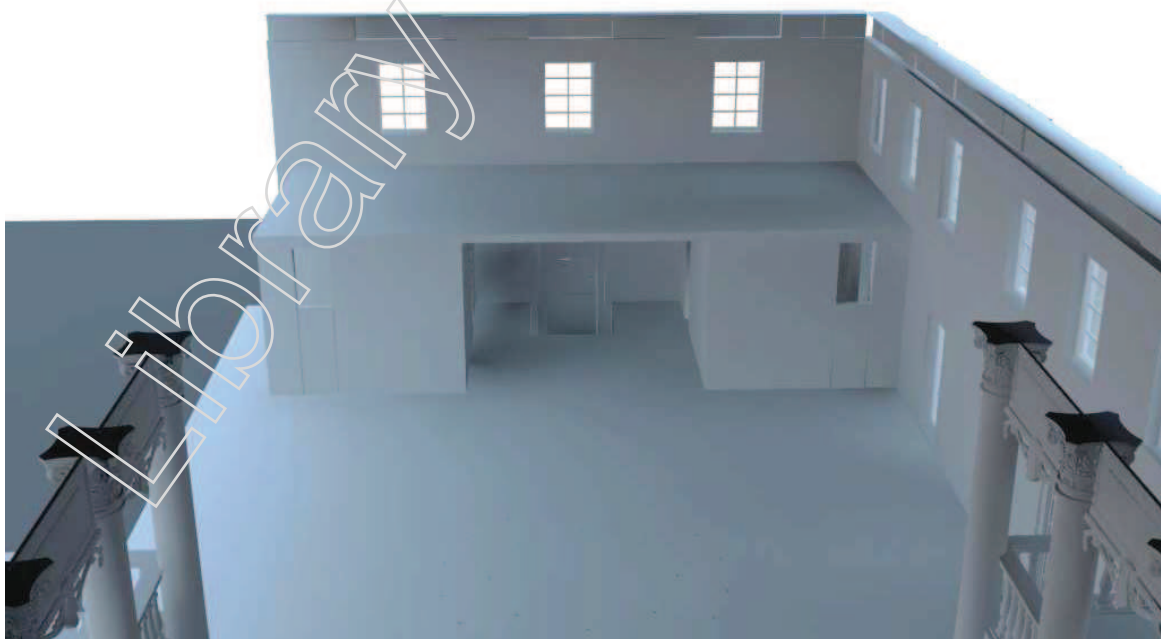
Мал. 3. Разрэз тэатра. Праект Я.С. Бэкера 1760 – 1770 гг.

Мал. 4. Усходні корпус, тэатральная частка, від на партэр і ложи

Мал. 5. План Усходняга корпуса, складзены з чарцяжоў Я.С. Бэкера

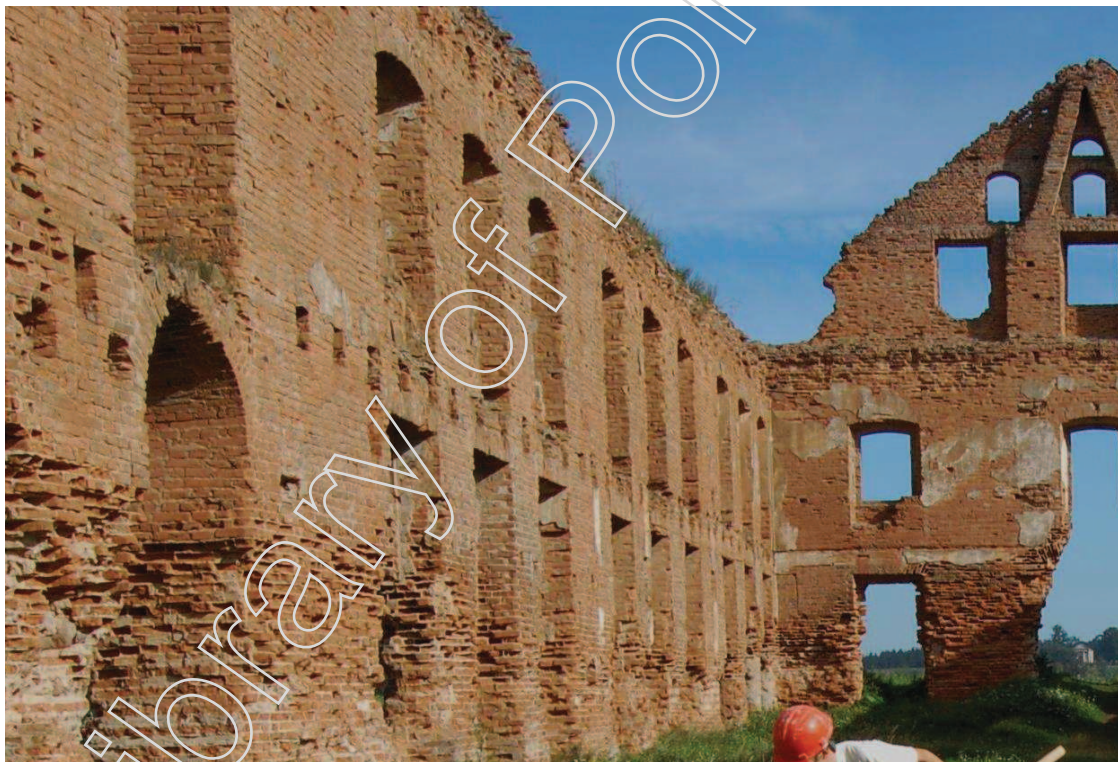
Мал. 6. Усходні корпус, тэатральная частка, памяшканні за сцэнай

Складана сёння пралічыць і вышыню баз калон, якія адначасова з'яўляліся полам першага яруса ложаў. На плане Бэкера пазначаны дзверны праём з аркестровага долу, верагодна для музыкантаў, па якім яны маглі прайсці за сцэну. Гэта значыць вышыня баз калон павінна быць не меней за чалавечы рост, прынамсі каля самай сцэны, бо трэба ўлічыць нахіл партэра ў накірунку сцэны (гл. мал. 3, 4). Немагчыма дакладна спраектаваць пол партэру, бо археалагічныя даныя не падзвярджаюць існаванне нахілу партэра. У прадстаўленай рэканструкцыі пол першага паверха не мае нахілу.

У дачыненні да ложаў было вызначана наступнае. Згодна з чарцяжамі, ложы мелі выгляд не асобных балконаў, а размяшчаліся на адзінай галерэі. Адасбляліся адна ад адной, хутчэй за ўсё, спецыяльнымі парцьерамі. “Каралеўская”, цэнтральная на другім ярусе, ложа мела асобны ўваход з фэе другога яруса і, верагодна, перагародкі ад астатніх. Звычайныя ложы мелі агульны ўваход і былі праходныя, а ізаляваліся, як было сказана вышэй, парцьерамі (гл. мал. 4).

Што тычыцца матэрыялу, з якога былі зроблены калоны, галерэі і балюстрады, то на аснове бэкеравых планаў за такі матэрыял можна было б палічыць мрамур. Аднак археалагічныя знаходкі, а таксама фундаменты калонных баз, рэшткі саміх калон сведчаць аб іншым. Калоны, як і фундаменты пад базы, былі зробленыя з цэглы і атынкаваныя. Таму лагічна, што балюстрады, якія змяшчаліся на другім ярусе не маглі быць мармуровымі з-за вялікай вагі. Верагодней за ўсё, балюстрады, як і перакрыцця для другога яруса, былі зробленыя з дрэва.

Візуалізаваць манеж было прасцей. Па-першае, ён не змяшчае складаных архітэктурных элементаў, па-другое, захаваліся апісальныя і графічныя даныя па першым ярусе манежнай часткі корпуса. Адсутнасць плана другога яруса кампенсуе яго апісанне ў пісьмовых крыніцах [11, с. 251]. Менавіта на другім ярусе манежа змяшчалася галерэя для глядачоў. Па адтулінам, якія захаваліся ў сценах для бэлек (мал. 7), можна меркаваць, што галерэя змяшчалася па ўсім перыметры манежа (мал. 8).

Мал. 7. Усходні корпус, манежная частка

Нажаль, зусім мала інфармацыі можна знайсці наконт інтэр'ера “операхаўза”. Бадай усе даныя змяшчаюцца ў Інвентары 1793 года, які знаходзіцца ў аддзеле рукапісаў Навуковай бібліятэкі Віленскага ўніверсітэта. Таму ўнутранае аздабленне, інтэр'ер тэатральнага корпуса застаецца справай наступных даследаванняў.

Падчас працы над праектам склаўся міждyscyплінарны калектыў спецыялістаў у розных накірунках: гісторык, археолаг, IT-спецыяліст, інжынер-будаўнік, чыя сумесная праца дала пажаданы вынік. Аднак прааналізаваўшы этапы стварэння мадэлі трэба пагадзіцца з Д. Жарабцяцьевым – пастраенне трохмернай віртуальнай рэканструкцыі аб'екта гісторыка-культурнай спадчыны па сваёй сутнасці з'яўляецца

АРХЕАЛОГІЯ І ФІЗІЧНАЯ АНТРАПАЛОГІЯ

крыніцазнаўчым даследаваннем [16, с. 8]. Без грунтоўнага і ўсебаковага аналізу крыніц гісторыкам-прафесіяналам немагчыма стварэнне гістарычных віртуальных рэканструкцый. Апошняя ёсць вынік не толькі і не столькі ІТ-спецыялістаў, колькі гісторыкаў і археолагаў. Менавіта ад якасці папярэдняй працы навукоўцаў, даследчыкаў будзе залежыць дасканаласць і дэталёвасць створанай праграмамі мадэлі. Таму так важна сфарміраваць міждyscyплінарную даследніцкую групу, якая б грунтавалася на ўзаемаразуменні і ўзаемапавазе.

Мал. 8. Усходні корпус, уваход у манеж

Праблемай стварэння даследчай групы стае адсутнасць спецыялізаваных навуковых цэнтраў і фінансавання даследаванняў. Фактычна, апісаны праект па візуалізацы гісторыка-культурнай спадчыны выкананы энтузіястамі на добраахвотнай аснове. Падобныя распрацоўкі здзяйсняльныя толькі ў межах студэнцкіх праектаў з-за адсутнасці кафедраў, дзе гэтыя распрацоўкі маглі б працягвацца як аспіранцкія, што таксама не спрыяе развіццю такога роду прац.

Дадзеная віртуальная рэканструкцыя з'яўляецца новым міждyscyплінарным археалагічным даследаваннем. Прымяненне камп'ютарных тэхналогій у археалогіі прыводзіць да ўяўных поспехаў. Так, з дапамогай прадстаўленай рэканструкцыі ўпершыню была даказана нерэалізаванасць праекта палацавага комплексу архітэктара Я.С. Бэкера ў г. п. Ружаны.

ЛІТАРАТУРА

1. Віртуальная археалогія : тезісы I Міжнарод. конф. «Віртуальная археалогія – 2012» / Эрмітаж. – Спб, 4-6 июня 2012 г.
2. Вялікае Княства Літоўскае : энцыкл. : у 2 т. – Т.2. Кадэцкі корпус – Яцкевіч / рэдкал. : Г.П. Пашкоў [і інш.]. – 2-е выд. – Мінск : БелЭН, 2007. – 792 с.: іл.
3. Башков, А.А. Отчет за 2011 год об археологических исследованиях на объектах Дворцово-парковый ансамбль в г.п. Ружаны. 1-я очередь. Западный флигель” и “Дворцово-парковый ансамбль в г.п. Ружаны. Восточный корпус (театральный) 1-я очередь. 1-й этап / А.А. Башков. // Архив ИИ НАНБ.
4. Страчаяная спадчына / Т.В. Габрусь [і інш.]. – Мінск : Полымя, 1998. – 225 с.
5. Гароды і вёскі Беларусі : энцыкл. – Т. 4, кн. 2. Брэсцкая вобласць / рэдкал.: Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелЭн, 2007. – 608 с.
6. Калнін, В. Архітэктура Яна Самуэля Бэкера / В.Калнін // Спадчына. – 1998. – № 3. – С. 65 – 85.
7. Калнін, В. Архітэктура Яна Самуэля Бэкера : палацавы комплекс у Ружанах / В. Калнін // Спадчына. – 1998. – № 4. – С. 74 – 88.
8. Несцярчук, Л.М. Замкі, палацы, паркі Берасцейшчыны Х–XX стагоддзяў (гісторыя, стан, перспектывы) / Л.М. Несцярчук. – Мінск : БЕЛТА, 2002. – 336 с.: іл.

9. Памяць : гіст.-дакум. хроніка Пружан. р-на / Беларус. Энцыкл.; рэдкал. І.П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелЭн, 1992. – 456 с.
10. Свод памятников истории и культуры Белоруссии : Брестская область / АН БССР, ин-т искусствоведения, этнографии и фольклора, Белорус. Сов. Энцикл.; редкол.: С.В. Марцелев [и др.]. – Мінск : БелСЭ, 1990. – 424 с.: ил.
11. Федорук, А.Т. Старинные усадьбы Берестейщины / А.Т. Федорук; ред. Т.Г. Мартыненко. – 2-е изд. – Мінск : БелЭн, 2006. – 576 с. : ил.
12. Aftanazy, R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. Wojewodztwa brzesko-litewskie, nowogrodzkie. – Т.2. / R. Aftanazy. – Wrocław; Warszawa; Krakow, 1992. – 472 s.
13. Palace of Duke Leon Sapieha. Ruzhany / [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступа: kehilalinks.jewishgen.org/ruzhany/palace.html. – Дата доступа : 24.02.2014 г.
14. Беларусь у малюнках Н. Орды. Другая палова XIX стагоддзя / уклад. А.М. Кулагін, У.А. Герасімовіч. – Мінск : “Ураджай”, 2001. – 143 с. : іл.
15. Гісторыя Беларусі : у 6 т. / рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Экаперспектыва, 2000 – 2005. – Т. 4 : Беларусь у складзе Расійскай імперыі (канец XVIII – пачатак XX ст.) / М. Біч [і інш.]. – Мінск : Экаперспектыва, 2007. – 519 с. ; іл.
16. Жеребятъев, Д.И. О методике комплексного использования источников при построении виртуальной реконструкции объектов культурного наследия. / Д.И. Жеребятъев // Вестник Рос. Ун-та Дружбы Народов. Сер. История России. – 2010. – № 6 – С. 68–74.

УДК 904 : 726.8 (476)

ДА ПЫТАННЯ АБ ПАЎДНЁВАЙ МЯЖЫ РАСПАЎСЮДЖАННЯ ПАХАВАЛЬНЫХ ПМНІКАЎ КУЛЬТУРЫ ПСКОЎСКІХ ДОЎГІХ КУРГАНОЎ

канд. гіст. навук, дац. **М.А. ПЛАВІНСКІ**

Беларускі дзяржаўны аграрны тэхнічны ўніверсітэт, Мінск

Прысвечаны аналізу пахавальных помнікаў трэцяй чвэрці I тыс. н.э. у міжрэччы Заходняй Дзвіны, Дняпра і Віліі і выяўленню іх культурнай прыналежнасці. Мала колькасць наяўных помнікаў прымушае быць надзвычай асцярожнымі падчас вырашэння акрэсленых пытанняў. Разам з тым, можна меркаваць, што насельніцтва, якое пакінула пасяленчыя помнікі банцараўскай культуры, размешчаныя на поўдзень ад Дзвіны, паміж Дняпром і Віліяй, маглі хаваць сваіх памерлых на абрадзе крэмацыі як у грунтовых могільніках, так і ў курганах, якія могуць быць суаднесеныя з пахавальнымі традыцыямі культуры пскоўскіх доўгіх курганоў.

Культура пскоўскіх доўгіх курганоў, якую ў беларускай гістарыяграфіі таксама называюць культурай ранніх доўгіх курганоў, пастаянна прыцягвае пільную ўвагу шматлікіх даследчыках раннесярэднявечных старажытнасцей лясной зоны Усходняй Еўропы. Гэта, натуральна, не выпадкова, бо культура пскоўскіх доўгіх курганоў (далей – КПДК) адыгрывае адну з ключавых роляў у вывучэнні пытання славянскага рассялення, балта-славянскіх кантактаў і ўзаемаўплываў і г.д.

Арэал КПДК ахоплівае велізарную тэрыторыю ад паўднёва-ўсходняй Эстоніі на захадзе да ніжняга цячэння Мсты на ўсходзе. На поўначы межы распаўсюджання помнікаў КПДК дасягаюць басейнаў Мсты і Верхняй Малогі. Што ж тычыцца вызначэння паўднёвай мяжы КПДК, дык па гэтым пытанні існуе пэўная дыскусія, якая апошнім часам прыкметна актывізавалася дзякуючы выяўленню новых помнікаў і, у першую чаргу, у выніку пераасэнсавання ўжо існуючых археалагічных матэрыялаў.

Найбольш грунтоўныя працы апошняга часу, якія тычацца вызначэння паўднёвых межаў распаўсюджання помнікаў КПДК, належаць А.Р. Міхайлавай і І.І. Ерамееву. А.Р. Міхайлава праводзіць паўднёвую мяжу КПДК па Заходняй Дзвіне (мал. 1: 1). Адаведна складзенай ёй карце, на левабярэжжы Дзвіны помнікі КПДК адсутнічаюць [10, с. 69–70, рис. 1].

Інакш выглядае паўднёвая мяжа распаўсюджання помнікаў КПДК ва ўяўленні І.І. Ерамеева. Ён уключае ў арэал культуры, у тым ліку, і левабярэжжа Дзвіны (мал. 1: 2). Акрамя таго, паводле даследчыка, тэрыторыя распаўсюджання помнікаў КПДК цягнецца своеасаблівым «языком» на поўдзень у міжрэччы Дзвіны і Дняпра. І.І. Ерамееў таксама лічыць, што пахавальныя помнікі, блізкія да КПДК, ёсць і ў Магілёўскім Падняпроўі [2, с. 144, 383]. Да іх ліку ён адносіць, да прыкладу, курганны могільнік Вароніна, які знаходзіцца на левым беразе Дняпра, насупраць Новага Быхава, дзе ў кургане 1 падчас раскопак Г.Ф. Салаўёвай было даследавана пахаванне па абрадзе крэмацыі са слабапрафіляваным гаршком [17, с. 98, рис. 1:2].

Мэта дадзенага артыкула – яшчэ раз звярнуцца да разгляду існуючых пахавальных помнікаў левабярэжжа беларускага цячэння Заходняй Дзвіны. Такі зварот прадстаўляецца неабходным, улічваючы той факт, што апошнім часам у акрэсленым рэгіёне выяўлена некалькі новых пахавальных помнікаў, якія могуць праліць святло на ўзнятае пытанне.